

Naar een ‘Plan van de Kennis’ met de PvdA de 21^e eeuw in

door Maurice de Hond

Inleiding

De oorsprong van de PvdA is terug te voeren tot de ingrijpende economische en sociale gevolgen van de Industriële Revolutie. De gevolgen van de technologische ontwikkelingen, die min of meer gestart zijn door de uitvinding van de stoommachine aan het eind van de 18^e eeuw, voor de opbouw van de samenleving waren kolossaal. De bevolking trok in grote getale naar de fabrieken in de steden, waarin ze onder zeer slechte omstandigheden hard en lang moesten werken. En in de tweede helft van de 19^e eeuw werd dit in feite het startpunt van de socialistische beweging.

Bekijken we de ontwikkelingen in Nederland in de 20^e eeuw dan kan vastgesteld worden dat de doelstellingen van de sociaal-democratie van het begin van de eeuw in overgrote mate zijn gerealiseerd. Als de belangrijkste voormannen van de SDAP van toen in deze tijd zouden worden geplaatst en ze stellen bij voorbeeld vast hoeveel uren de werknemers per week werken, wat er betaald wordt, hoeveel vakantie er is, hoe de medezeggenschap is georganiseerd, hoe we zaken hebben geregeld als Ziekenfonds, WW, WAO en AOW, hoe het onderwijs eruit ziet en welke kosten daar voor de leerlingen mee gemoeid zijn, en hoe de leefomstandigheden van de mensen geworden zijn dan zullen ze absoluut niet ontevreden zijn. Natuurlijk is het geen ideale eindsituatie en zijn er mensen en groepen met duidelijke achterstandssituaties, maar dat is van een geheel andere orde dan de toestand aan het begin van deze eeuw.

De PvdA heeft sinds haar oprichting na de Tweede Wereldoorlog voortdurend geprobeerd tot een synthese te komen tussen haar oorspronkelijke uitgangspunten en de vraagstukken van Nederland van dat moment.

Sinds de val van het communisme in 1989 en de grote economische groei van de negentiger jaren zijn de verschillen tussen de diverse politieke stromingen in Nederland duidelijk geringer geworden. In die periode heeft de PvdA meegewerkt om enerzijds te helpen het financieringstekort van Nederland sterk te verlagen en anderzijds de negatieve aspecten van wetgeving van de afgelopen 25 jaar te doen verminderen. Dat leidde eerst tot een stevige daling in populariteit van de partij (rondom de WAO-crisis behaalde de PvdA in de peilingen een score van minder dan 15%), en daarna in de laatste fase van het eerste kabinet Kok naar een score van ongeveer 30%, (een niveau waarop de PvdA historisch gezien doorgaans op uit is gekomen).

Toch moet vastgesteld worden dat de positie van de PvdA electoraal gezien min of meer lijkt op die van het CDA in 1986-1989. Als Kok weg zou stappen dan zakt de PvdA electoraal minstens zo diep weg als het CDA is overkomen. Bij het CDA is dat toe te schrijven aan de geleidelijke daling van het aantal confessionele kiezers (inmiddels circa 40%) en het feit dat deze partij er niet in is geslaagd een fundamentele doorbraak te forceren in de richting van de niet confessionele kiezer (alleen Lubbers is daar enigszins in geslaagd). En bij de PvdA is dat toe te schrijven aan het feit dat de categorie waar de PvdA zich historisch gezien op richtte (“arbeiders”) in feite ook niet meer echt bestaat. Natuurlijk haalt de PvdA ook nu nog bij verkiezingen een goed resultaat onder de mensen met de laagste inkomens (maar dan eerder bij de ouderen in deze groep dan de jongeren).

Een belangrijk deel van de electorale steun van de PvdA wordt echter gevonden in de groepen die zichzelf economisch goed kunnen redden. Zij voelen zich verbonden met het streven van de PvdA om tot een sociaal beleid te komen, zelfs als het hen per saldo wat kost. Juist Kok is er inmiddels in geslaagd het vertrouwen te wekken dat hij het land goed kan leiden en daarbij in hoofdlijnen vanuit de uitgangspunten van de PvdA zal proberen te handelen.

Het fundamentele probleem van de PvdA echter is dat de samenleving verandert en in het begin van de volgende eeuw nog veel sterker zal veranderen zonder dat de PvdA een strategie heeft om vanuit de eigen doelstellingen op die veranderingen in te spelen. Daardoor worden vandaag de dag de prioriteiten niet goed gesteld en de beschikbare financiële middelen verre van optimaal aangewend. Tevens lijkt het erop dat bij de diverse vraagstukken waar de politiek zich voor gesteld staat het onduidelijk is wat de PvdA daar eigenlijk van zou moeten vinden. En dat zal als resultaat hebben dat als Kok t.z.t. weg gaat de PvdA onvermijdelijk zwaar zal terugvallen.

In dit stuk zal ik aangeven wat die veranderingen zijn en hoe de PvdA daarop kan en moet inspelen. In feite is het een toepassen van de beginselen van een partij die aan het eind van de vorige eeuw een duidelijke visie had wat er op dat moment in de economie en samenleving zou moeten gebeuren op de verwachte dominante ontwikkelingen van de eerste helft van de 21e eeuw.

Van de Industriële naar de Digitale Revolutie

Net zoals de uitvinding van de stoommachine kolossale effecten had op de wereld heeft de uitvinding van de computer dat ook. Net zoals het een tijd duurde voordat de effecten van de uitvinding van de stoommachine echt vrijwel wereldwijd te merken waren (tweede helft van de 19^e eeuw) heeft het ook een tijd geduurd voordat de uitvinding van de computer echt effect kreeg. Pas na de grote uitrol van de PC uitmondend in de grote explosie van het Internetgebruik is er m.i. pas echt sprake van de Digitale Revolutie. Een revolutie, qua kracht en gevolgen lijkend op de Industriële Revolutie, die volgens mij zich in circa 25 jaar volledig zal voltrekken en waarvan we nu ongeveer in jaar 3 zitten.

Op deze plaats wil ik niet diep ingaan op de gevolgen van de wereldwijde uitrol van het Internet. In mijn boek “Dankzij de snelheid van het licht, versie 2.0” doe ik dat al extensief. Van belang in dit kader is om te beseffen dat terwijl in de USA de televisie er 13 jaar over heeft gedaan om 50 miljoen gebruikers te kennen, dat bij Internet in 5 jaar is gebeurd. Daarbij moet men ook bedenken dat de huidige verschijningsvorm van Internet nog vele technische belemmeringen kent, maar dat over een jaar of vijf de snelheden van het net gigantisch hoger zullen zijn en de gebruiker op een gemakkelijkere wijze met het Internet kan omgaan dan nu met de PC het geval is. We kunnen er dus gevoeglijk van uitgaan dat uiterlijk over 10 jaar vrijwel alle bedrijven en huishoudens op het Westelijke halfrond aangesloten zullen zijn. Op dezelfde wijze als ze beschikken over radio, televisie en telefoon. En de gevolgen daarvan op economie en samenleving zullen kolossaal zijn.

Een van de grote gevolgen van het proces van digitalisering en automatisering is dat bij mensen in hun werk de factoren **informatie** en **communicatie** steeds belangrijker zijn geworden. Honderd jaar geleden werd een werknemer vooral gebruikt om zijn fysieke kracht. Dat betrof hetzij werk waarbij denkkraft of vaardigheden amper gebruikt werden (b.v. sjouwen) of werk waarbij een bepaalde denkkraft of vaardigheid nodig was (b.v. timmeren).

Inmiddels betreft het overgrote deel van de arbeidsplaatsen in Nederland werk waarbij denkkraft en vaardigheden veel belangrijker zijn geworden dan het fysieke element. Het kunnen omgaan met informatie (vinden en verwerken) of de vaardigheid om met (digitale verwerkings-)machines te kunnen werken zijn daarbij cruciaal.

Juist onder invloed van de Elektronische Snelweg zal dit verschuivingproces van fysieke kracht naar denkkraft en vaardigheden nog verder worden versneld. Terwijl we voor wat Internet betreft eigenlijk pas aan het begin staan van de ontwikkelingen kunnen we bepaalde contouren al duidelijk zien. Relevante informatie komt steeds gemakkelijker beschikbaar en kan op een steeds doelmatiger wijze worden gebruikt. Communicatie, die de afgelopen eeuw door de ontwikkeling van met name de telefoon, radio en televisie al van een heel andere orde is geworden zal door Internet een dimensie erbij krijgen waardoor er een exponentiele stijging zal ontstaan van activiteiten, die tot nu toe alleen konden gebeuren als men bereid was een bepaalde fysieke afstand te overbruggen (wat tijd, energie en geld kost). In het boek "Death of Distance" van F. Cairncross van The Economist wordt dit proces heel goed beschreven. En in feite impliceert de titel van mijn boek "Dankzij de snelheid van het licht" hetzelfde.

In deze verschuiving zit de essentie van de grote veranderingen van de samenleving en economie en de noodzaak voor de PvdA om daar goed op in te spelen. Nicholas Negroponte heeft gezegd dat "de wereld van de atomen langzaam overgaat in de wereld van de bits". Maar als je als politieke partij je vrijwel alleen nog maar richt op de wereld van de atomen dan ga je een steeds groter deel van de wereld van de toekomst missen en onderken je niet wat zich in feite aan het afspelen is. Met als gevolg dat je met de verkeerde oplossingen komt voor geconstateerde problemen. En het aardige is dat er goede parallellen mogelijk zijn tussen de aanpak van de PvdA bij de vorige eeuwwisseling (of SDAP toen) en die er nu nodig zou moeten zijn.

De haves en de have-nots van de toekomst

Aan het begin van de eeuw bestond het overgrote deel van de bevolking uit de zogenaamde have-nots. Zij moesten heel hard werken en konden slechts marginaal het hoofd boven water te houden. En als men geen werk had, ziek of oud was dan was de situatie doorgaans zeer slecht. Op vele manieren heeft de sociaal-democratie ervoor gezorgd dat de arbeider emancipeerde. En hoewel er in Nederland nog steeds have-nots zijn van die definitie is die categorie veel kleiner dan aan het begin van de eeuw en is er een (breed geaccepteerde ondergrens) gesteld aan het minimum door het sociale vangnet wat geschapen is.

Sinds het midden van de jaren zeventig hebben we te maken met dalende cijfers op het terrein van arbeidsparticipatie. Zelfs terwijl het aantal werkuren per jaar (arbeidstijdverkorting, ATV) verder is afgenomen heeft een steeds groter deel van de mensen tussen de 18 en 65 jaar geen baan. Werkeloosheid, WAO en VUT bij elkaar opgeteld omvat een fors deel van de potentiële beroepsbevolking. Een belangrijke reden hiervoor is dat door de mechanisatie en automatisering sprake is van een uitstoot van mensen bij bedrijven en dat er grote wijzigingen zijn in het soort banen die geschapen worden. De werkgelegenheid in Landbouw en Industrie nemen af en de dienstensector neemt toe.

Terwijl er nu weer sprake is van een duidelijke groei van de vraag naar werknemers en er nog steeds sprake is van een grote groep werkelozen zien we dat voor veel soorten banen weinig mensen beschikbaar zijn. Langdurig werkelozen zijn dan ook vooral mensen die hun fysieke elementen kunnen inbrengen met beperkte vaardigheden. De krapte in de markt zit vooral bij mensen die goed met informatie kunnen omgaan en/of specifieke vaardigheden hebben. (Het is ook interessant om te zien dat we nu zienderogen te maken hebben met forse krapte op bepaalde delen van de arbeidsmarkt, maar dit nog amper politiek bespreekbaar is, omdat er "nog zoveel werkelozen zijn".)

De arbeider van de twintigste eeuw wordt dus de kenniswerker van de eenentwintigste eeuw.

De verwachte sterke groei van werk, waarbij werknemers nodig zijn, die goed met informatie kunnen omgaan en specifieke vaardigheden hebben die direct of indirect met onze digitale ontwikkelingen te maken hebben ten koste van werk, waarbij het vooral om het fysieke gaat, zal tot leiden tot een situatie waarbij een echt nieuwe grootschalige vorm van haves en have-nots zal ontstaan. Een tweedeling die vergelijkbare effecten zal hebben als de situatie aan het begin van deze eeuw. De **haves** zullen de personen zijn die in staat zijn om de informatie te vinden, die men nodig heeft, en die men ook goed kan gebruiken, gekoppeld aan vaardigheden die vooral liggen op het terrein van informatieverwerking en communicatie. De **have-nots** zullen de personen zijn die dat niet (goed) kunnen. De eerste groep zal deel kunnen uitmaken van de wereld waar het echt gebeurt en zal een sterke positie hebben op de arbeidsmarkt en vergeleken met andere mensen. De tweede groep zal van die wereld en de mogelijkheden die dat biedt buitengesloten zijn en een veel zwakkere positie innemen op de nieuwe arbeidsmarkt en vergeleken met andere mensen.

Het klinkt wellicht melodramatisch, maar in het eerste deel van de eenentwintigste eeuw zullen die verschillen qua intensiteit en gevolgen van dezelfde orde zijn als de verschillen tussen de haves en have-nots aan het begin van de twintigste eeuw.

De PvdA voor de wereld die vooral uit kenniswerkers zal bestaan

Het is onjuist om te denken dat het kunnen behoren tot de groep haves in de toekomst vooral gebonden is aan intellectuele vermogens. Net zoals voorheen gaat het ook hier voornamelijk om vaardigheden. Bepaalde intellectuele kracht zal wel een extra voordeel kunnen betekenen (zoals dat ook vroeger was), maar vrijwel alle mensen zullen in staat zijn om tot die groep te behoren. (Vergelijk dat maar met leren autorijden. Men had in 1920 echt niet gedacht dat aan het eind van deze eeuw meer dan 9 miljoen Nederlanders een rijbewijs zouden hebben. In die tijd moest men immers ook bepaalde technische kennis hebben om een auto te kunnen rijden, omdat er veel meer sprake was van het kunnen oplossen van kleine technische problemen. Inmiddels kan men ongeveer in 30 lessen van 1 uur het rijbewijs halen).

De belangrijkste barrière om niet tot de groep haves te behoren kan gelegen zijn in het belang niet zien van het opdoen van de vaardigheden om tot die groep te behoren, geen aanbod te krijgen om die vaardigheden op te doen (onderwijs!) en/of niet over voldoende financiën te beschikken om die vaardigheden op te doen of te onderhouden. En daar zit nu net de essentie van het probleem. Het kunnen omgaan met een computer en eenvoudig toegang hebben tot de elektronische snelweg is een basisvoorwaarde om tot de groep van haves aan het begin van de eenentwintigste eeuw te behoren.

Bekijken we de situatie van vandaag dan kunnen we ten aanzien van de genoemde punten vaststellen dat er grote verschillen in de samenleving aan het ontstaan zijn:

a. Betrokkenheid

Een groot gedeelte van de bevolking is er niet van overtuigd dat het belangrijk is om zelf en/de kinderen deze vaardigheid te verwerven en actief ermee bezig te zijn. En dat betreft dan zeker ook vele politici, topmensen in het bedrijfsleven en het onderwijs en een aanzienlijk deel der opinionleaders.

b. Onderwijs

In het onderwijs zijn er grote achterstanden voor wat betreft dit onderwerp. Een lange tijd zag men het belang amper in. Vervolgens is er een tekort aan middelen en een juiste implementatievisie. De ontwikkelingen in de wereld gaan daarbij zo snel dat het noch door de onderwijsgeveden, die toch al op dit terrein een achterstand in kennis en vaardigheden

hebben, noch via de leermiddelen echt bij te houden is. Daarnaast stel ik vast dat de richting die nu gekozen is in de aanpak “Investeren in Voorsprong” van het Ministerie van Onderwijs te langzaam gaat en te beperkt gebruik maakt van de knowhow die op de scholen onder de leerlingen zelf al aanwezig is! Tot nu toe is bij het overgrote deel der jongeren de vaardigheden rondom de computer niet via school aangeleerd, maar in de privé-sfeer!

c. **Gelijke kansen**

En last but not least zijn er bepaalde (grote) groepen in de samenleving die zelfs als ze beseffen dat het belangrijk is en de vaardigheden hebben verworven het financieel niet goed kunnen veroorloven. Een computer met modem kost minimaal 3000 en daarnaast is er sprake van vaste maandkosten van circa 20 a 30 gulden en variabele kosten voor het telefoongebruik van circa 2.50 per uur (en daarbij is men dan niet meer telefonisch bereikbaar als men aangesloten is, behalve als men een tweede abonnement heeft). Internet via de kabel kent geen variabele kosten, maar kost op dit moment wel vast circa 80 gulden per maand plus extra kosten voor een kabelmodem. En daardoor is er een situatie dat bij voorbeeld kinderen in een gezin met een laag inkomen niet in staat zijn om zich gemakkelijk en vrij op de Elektronische Snelweg te begeven, terwijl dat bij kinderen van gezinnen met een hoger inkomen, mits de ouders het belang beseffen, wel het geval is.

Ieder van deze elementen apart en in combinatie met elkaar zullen de komende jaren bepalend zijn voor het onderscheid tussen wie tot de categorie haves en wie tot de have-nots zullen gaan behoren.

En hier ligt de belangrijke nieuwe weg voor de PvdA. Enerzijds om ervoor te zorgen dat iedereen een gelijke kans heeft om tot die haves te behoren. En anderzijds om ervoor te zorgen dat in de wereld van de kenniswerkers (lees dus arbeiders van vroeger) de basisuitgangspunten van de sociaal-democratie ook toegepast zullen worden.

Sinds de uitkomst van mijn boek in 1995 (met daarin opgenomen het Digi-Deltaplan, waarin ik aangaf dat Nederland heel grootschalig en intensief moest investeren op dit terrein omdat deze ontwikkelingen in de komende twee decennia de belangrijkste ruggengraat zal gaan vormen van de Nederlandse economie) heb ik veel met politici over dit onderwerp gediscussieerd. En steeds weer was en is het antwoord, of het nu van rechter- of linkerzijde kwam, dat het bedrijfsleven en de burger zelf hierin moeten en zullen investeren en dat de taak van de overheid zeer beperkt is. In die discussies voer ik dan steeds aan dat we blijkbaar als land wel bereid zijn om 9 miljard in de Betuwelijn te investeren en daar niet van zeggen dat die lijn er alleen komt als het bedrijfsleven het zelf betaalt. Blijkbaar worden de macro-economische gevolgen van deze investering zo hoog ingeschat dat de investering van 9 miljard als lonend wordt geschat. Maar als het om de Elektronische Snelweg gaat en de optimale toegankelijkheid voor de burgers dan moet het bedrijfsleven en de gebruikers het maar zelf financieren.

En daar zijn we dan op de kern van de zaak gekomen. Als de PvdA in staat zou zijn de operationalisatie van haar uitgangspunten voor de wereld van het eerste kwart van de eenentwintigste eeuw tot stand te brengen (van arbeider naar kenniswerker) dan sluit het ten minste goed aan bij de fundamenteën van de veranderingen van de samenleving in de komende tijd en doet het ook aansprekende zaken voor de kiezers van vandaag en morgen.

De elementen van het “Plan van de Kennis”

Het gaat me er niet om in het kader van dit stuk tot een volledig gedetailleerd plan te komen, waarmee de PvdA de 21^e eeuw in zou moeten. Maar wel zijn er een aantal elementen die voor het succes van dit plan cruciaal zijn en waarvan de PvdA zou moeten zorgen dat ze snel en goed worden geïmplementeerd (nu al in het tweede kabinet Kok).

1. Betrokkenheid

De sterke bevordering van het besef van het belang van deze ontwikkeling. Alleen als alle bewindslieden (met de Minister President voorop) het onderwerp echt serieus nemen en ervoor zorgen dat ze zelf de inhaalslag maken dan is er een goede kans dat het onderwerp ook breed in de samenleving serieus wordt genomen. Het bijkomend voordeel van een compleet kabinet dat zelf actief met Internet bezig is zal zijn dat ze ook sturing kunnen geven aan implementatieprocessen binnen de overheid en wet- en regelgeving op de toekomst gericht zal worden in plaats op het verleden. Tegelijkertijd moet er ook vergelijkbare acties ontstaan in de het onderwijs (waar ook nog velen rondlopen die met *dédain* over computers praten en denken) en in het bedrijfsleven (waar de kennis van zaken amper verder is dan bij de overheid). Daarbij zou het aanbeveling verdienen juist de generatie tussen de 12 en 21 te gebruiken om de prominenten bij te staan bij hun inhaalslag. Geef iedere bewindsman en bewindsvrouw een mentor of mentrix uit de leeftijdsklasse 12 tot 21 jaar die hem of haar helpt zich thuis te voelen in de nieuwe wereld. Een minister of staatssecretaris is in feite een kenniswerker in optima forma. Toon dan dat je dat op een manier doet die normaal gaat worden in het begin van de 21^e eeuw!

2. **Onderwijs**

In het onderwijs moet men beseffen dat de wereld van de Elektronische Snelweg waaraan in de toekomst iedereen in Nederland is aangesloten om andere vaardigheden en kennis vraagt dan we nu op school bijbrengen. Een deel van die kennis en vaardigheden pikken de leerlingen spelenderwijs op thuis en bij hun vriendjes. Televisie, video, spelcomputers etc. maken een groot deel van de jeugd al van kinds af aan bewust van multimediale interactieve informatieoverdracht en communicatie. De rol van papier wordt daarbij steeds kleiner. Zonder dat de ouders het vaak beseffen worden de kinderen thuis op die manier toch al voorbereid op de toekomst. Maar dan gaan ze naar school en dan zien ze hoe het vroeger was!

Er is dus echte visie nodig, bijpassende middelen en een overgangsplan tussen nu en het moment over circa 10 jaar, waar de achterstand bij leraren en leerlingen voorbij zijn. De weg die nu ingeslagen wordt met het plan “Investeren in Voorsprong” is m.i. zowel veel te kleinschalig van karakter als dat het teveel uitgaat van de bestaande aanpak in het onderwijs, waaraan men vervolgens het element toevoegt van 10 computers per leerling. Een laptopcomputer zou in het jaar 2000 voor iedere leerling van een jaar of 8 een net zo essentieel onderdeel behoren te zijn als een potlood/pen en papier! En daarbij gaat het dan niet eens primair om goede educatieve software, maar veeleer dat in het onderwijsprogramma ervoor gezorgd wordt dat de leerling al op de basisschool goed weet om te gaan met elementen als “tekstverwerking”, “spreadsheet”, “databaseprogramma”, “tekenprogramma”, “presentatieprogramma” en “surfen op het Internet”. Bij het verdere lesprogramma van alle vakken kan er dan van uitgegaan worden dat de leerlingen bij hun opdrachten of huiswerk gebruik kunnen en zullen maken van hun computer en de aangeleerde vaardigheden op dezelfde wijze als we tot nu toe ervan zijn uitgegaan dat men thuis de beschikking had over een pen, papier en (ook pas redelijk recent:) rekenmachine.

Op school zal men dan in staat moeten zijn om met de laptop aansluiting te krijgen op het Internet (net zoveel aansluitingen dus als er leerlingen zijn!). En ook thuis moet er dus een situatie zijn waarbij de leerling Internet aansluiting heeft of krijgt (door bij voorbeeld aansluiting te krijgen op het netwerk van school).

In de USA zijn er diverse voorbeelden van deze aanpak bij 10, 11 jarigen met aansprekende resultaten (bij voorbeeld bij scholen in achterstandswijken). Tevens bleek er ook nog een duidelijke stimulerende rol van uit te gaan in de richting van de ouders. Zeker als de scholen 's avonds voor die ouders, die dan komen met de laptop van de kinderen, bepaalde cursussen verzorgen. Er zijn voorbeelden waar de leerlingen van die school de cursussen geven aan de volwassenenen.

Het is noodzakelijk vast te stellen dat in menig land de publieke omroepen een belangrijke rol spelen bij het proces om de bevolking te leren omgaan met de nieuwe mogelijkheden. De BBC, PBS, Zweedse Omroep en SC4 (Wales) gebruiken een niet gering deel van het geld dat ze beschikbaar hebben om educatieve software te maken en informatie- en infotainmentprogramma's te maken om deze belangrijke ontwikkelingen te promoten. De Nederlandse publieke omroepen zouden veel meer energie moeten besteden aan de verspreiding van deze kennis in plaats van investeren in amusement, een behoefte die ook al voor een belangrijk deel door de commerciële omroepen wordt afgedekt.

Ten slotte is het opmerkelijk dat op het terrein van onderwijs op het vlak van ICT het niveau meestal HBO of Universitair is. Juist in de wereld van Internet zien we ontwikkelingen waarbij ook MBO niveau bannen en –werkzaamheden zijn. Om de aansluiting op de arbeidsmarkt zo goed mogelijk te laten verlopen is het noodzakelijk dat er ook ICT opleidingen komen die zich op het MBO-niveau richt.

Ik ben ervan overtuigd dat we uiteindelijk de situatie wel zullen krijgen, waarbij op alle scholen Internet de rol speelt die hierboven beschreven is. Rondom 2015 zal deze situatie zoals ik die heb geschetst zeker volledig gerealiseerd zijn. Maar als het als een autonoom proces wordt gezien dan zal er enerzijds een groot verschil komen tussen leerlingen uit een milieu met voldoende inkomen en kennis en die dat niet hebben (denk hierbij ook aan de allochtonen). En anderzijds zullen we als Nederlandse economie niet profiteren van het soort voorsprong dat we zouden kunnen opbouwen als we rond 2000 dit wel al grootschalig zouden gaan invoeren.

Het vraagt zowel veel geld, als veel inventiviteit en veel overtuiging om deze weg in te slaan. Maar als het goed gedaan wordt dan is de kans groot dat een belangrijk deel van de financiering en de inspanning ook gedaan wordt door bedrijven en ouders, zodat het niet alleen hoeft te komen vanuit het overheidsbudget.

3. Gelijke kansen

Personen in gezinnen met een laag inkomen hebben op dit moment per definitie minder kans om zich frequent op de elektronische snelweg te begeven. De kosten van de hardware zijn op zichzelf al fors te noemen, maar de maandkosten voor de aansluiting belopen toch ook zeker meer dan 100 gulden. En net zoals we bij het onderwijs ervoor zorgen dat de financiële situatie van het gezin geen belemmering mag betekenen om een goede opleiding te volgen, zou dit ook voor de toegang van de Elektronische Snelweg moeten gelden. Juist de overheid heeft ervoor gezorgd dat die zaken die beschouwd werden als echt algemeen belang voor alle burgers toegankelijk werden. Dat geldt naast het onderwijs ook voor zaken als wegen, gezondheidszorg, openbaar vervoer en cultuur. Maar ten aanzien van de Elektronische Snelweg is het op dit moment zo dat de kosten volledig moeten betaald worden door de gebruiker. Terwijl juist die toegang de belangrijkste factor zal worden van de gelijkheid van de mensen, zowel op economisch als op sociaal niveau.

Het is haast ironisch om te moeten vaststellen wat er tot nu toe juist op dat terrein is gebeurd. De communicatiekosten rondom de Elektronische Snelweg vormen globaal per maand ongeveer de helft van de totale kosten (de andere kosten zijn de afschrijvingskosten voor de hard- en software). Daarbij kan men gebruik maken van de telefoon of van de kabel. En terwijl de overheid tot voor enkele jaren zowel de telefoonmaatschappij en de kabelmaatschappijen in haar bezit of onder haar invloedssfeer had is die sector sterk geprivatiseerd. Daarbij heeft de landelijke en gemeentelijke overheid veel geld ontvangen voor haar aandelen. Dat geld is betaald door bedrijven of beleggers, omdat zij veronderstellen dat zij met die communicatienetwerken voldoende inkomsten zullen genereren om de aankoopprijs terug te verdienen. En die inkomsten komen dus van de gebruikers, de bedrijven en de particulieren. En een steeds groter deel van die inkomsten zullen komen van het gebruik dat van het netwerk wordt gemaakt ten behoeve van Internet. En dat houdt per saldo weer in dat mensen met een laag inkomen minder makkelijk toegang kunnen krijgen als de overige mensen.

Vergelijken we bij voorbeeld de telefoon tariefstructuur van de USA met die van Nederland dan valt op dat in de USA lokale gesprekken als vaste kosten zijn opgenomen in het abonnement. In Nederland heeft de PTT circa 15 jaar geleden het lokale tarief dat 15 cent was per lokaal gesprek, ongeacht de lengte, veranderd in een tarief dat gekoppeld is aan de gespreksduur. Toegang tot de Elektronische Snelweg kost dus in de USA qua communicatiekosten niets of vrijwel niets, terwijl het in Nederland overdag 4 gulden per uur kost en 's avonds of in het weekend 2 gulden per uur. (Nicholas Negroponte noemde dat recent in een lezing "The Dutch PTT is fucking the Dutch children by their rate for the local phonecalls").

De verkoop van de aandelen van de PTT en van de lokale kabelnetten en de aanwending van dat geld voor andere doeleinden dan de Elektronische Snelweg heeft er dus impliciet voor gezorgd dat de drempel van de toegang tot de Elektronische Snelweg voor de laagstbetaalden in de samenleving beduidend hoger is komen liggen!

In het "Plan van de Kennis" zullen er dus grote inspanningen moeten worden verricht om ervoor te zorgen dat juist de laagste inkomensgroepen in staat worden gesteld om tegen zeer lage kosten (of liever "geen kosten") ruim toegang te krijgen tot de Elektronische Snelweg. Vanzelfsprekend gepaard gaande met benodigde scholing, voor zover niet voldoende ingevuld door ons schoolsysteem. Tevens moet het gebruik gestimuleerd worden, o.a. door de wijze waarop de overheid het zelf gebruikt in de richting van de burgers. En als dat niet op vrij korte termijn gebeurt dan zullen de have-nots van de toekomst behoorlijk samenvallen met de groep have-nots van vandaag en gisteren.

Al in mijn boek, dat in de zomer van 1995 werd geschreven, heb ik een Digi-Deltaplan, beschreven, waarin ik opriep om een groot aantal activiteiten te ontplooiën om Nederland voor te bereiden op dit verschijnsel dat in de economie van de 21^e eeuw zo dominant aanwezig zal zijn. Een sleutelrol gaf ik daarbij de snelle aanleg van een compleet glasvezelnet, waaraan alle kantoren en huizen aangesloten zijn. Door de voorgestelde financieringswijze, een renteloze lening tot 2010, zou de toegang ertoe voor alle betrokkenen (ook particulieren en scholen) heel goedkoop geweest zijn met nog een hele serie andere voordelen voor de economie en samenleving. O.a. zou dat kunnen leiden tot een afname van de behoefte van de uitbreiding van de fysieke infrastructuur. Als dat grootschalige breedbandige netwerk er ligt zal de noodzaak om rondom het werk je veel fysiek te verplaatsen fors gaan afnemen. De gevolgen van deze "death of distance" zal zijn dat bedrijven hun vestigen veel dichterbij de woonplekken van de beroepsbevolking kunnen brengen.

(Zo heeft het nieuwe hoofdkantoor van de ABN-Amro aan de Zuidas van Amsterdam een fors effect op de omvang van de files rondom Amsterdam. De Elektronische Snelweg met een compleet glasvezelnet zal ervoor zorgen dat dit soort gigantische hoofdkantoren worden vervangen door bij voorbeeld negen verschillende kantoren in Almere, Lelystad, Hoorn, Purmerend, Amsterdam, Hoofddorp, Alphen a.d. Rijn, Breukelen en Naarden, die onderling verbonden zijn via die nieuwe technologie, alsmede met de huizen van de werknemers. Dit gaat niet gebeuren omdat de werkgevers dat

vanaf nu massaal zullen gaan aanbieden, maar omdat die paar bedrijven die hier wel mee beginnen een gigantisch voordeel gaan behalen op de krappe arbeidsmarkt. Mensen gaan liever in een modern bedrijf werken dat binnen een kwartier reisafstand gevestigd is dan twee keer per dag meer dan 1.5 uur reizen).

Hoogwaardige videoconferencing (met voor iedereen dezelfde kwaliteit als het journaal heeft als ze met een correspondent in het buitenland spreekt) zal ook de drang om je overdag tijdens het werk fysiek te verplaatsen ook doen afnemen. De tijdwinst is immers zo groot dat het eventuele kwaliteitsverschil tussen videoconferencing en de echte ontmoeting voor lief genomen wordt (we doen nu al immers zo met een telefoongesprek, waarbij we ook tevreden zijn met een simpel mondeling contact over grote afstand).

De investering in dit glasvezelnet van circa 8 miljard gulden zal dus naast een groot economische impuls voor Nederland ook betekenen dat de omvang van de investeringen in de fysieke infrastructuur minder groot zullen zijn dan nu ingeschat wordt (met de bijbehorende positieve milieu-effecten).

In Singapore is inmiddels een dergelijk project gestart en wordt in 2001 met 3 miljoen aansluitingen afgerond.

Als we de aanleg van dit glasvezelnet overlaten aan het bedrijfsleven dan zal dit netwerk m.i. zo rond 2015 pas gereed zijn en zullen bepaalde groepen van de samenleving pas later aangesloten worden dan anderen met dezelfde gevolgen voor het onderscheid tussen de haves en have-nots, zoals hierboven omschreven.

Voor de PvdA zou dit bij uitstek een onderwerp moeten zijn wat volledig aansluit bij haar basisdoelstellingen uit het verleden en perfect vertaalbaar is naar de toekomst.

Ten Slotte

Het Plan van de Kennis is m.i. bij uitstek de vertaalslag van de uitgangspunten van de PvdA uit het verleden naar de 21^e eeuw toe. Voor een groot aantal elementen is het mogelijk om enige tijd te nemen om tot een compleet en evenwichtig verhaal te komen wat dan geleidelijk parallel aan de feitelijke ontwikkelingen zal worden geïmplementeerd.

Maar juist die aspecten die ik hierboven voor de drie punten noem zijn elementen die snel, goed en grootschalig moeten worden uitgevoerd. Als we daar tot na de volgende kabinetsperiode, dus na 2002, mee wachten dan is het te laat. Dan heeft de PvdA een venster gemist, waarbinnen zij de noodzakelijke modernisering kon plaats laten vinden.

Ik denk dat de negatieve consequenties dan groot zullen zijn. Dat geldt voor de Nederlandse economie, bepaalde groepen in de samenleving en per saldo zeker ook voor de PvdA.

Dit behoort het motief te zijn van een kabinet, aangevoerd door de PvdA, dat Nederland en de Nederlanders de 21^e eeuw in zullen leiden. Het omvat de elementen die relevant zijn voor de PvdA met uitlopers in de richting van alle belangrijke beleidsterreinen, van zorg tot integratie van allochtonen, van mainport tot brainport, van werk tot milieu. Vertaal "Sterk en Sociaal" naar deze belangrijke noemer en veel andere beleidspunten zullen daarbinnen op zijn plaats vallen.